

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» ім. І. СІКОРСЬКОГО

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ ХІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»**

**REPORTS OF THE XI INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE "A PERSON, A SOCIETY, COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES"**

м. Харків, 26–27 жовтня 2023 р.

Харків
2023

УДК 740+656+338

ББК 87

Л 93

Головні редактори:

Панченко С.В. – доктор технічних наук, професор, академік Транспортної академії України, ректор Українського державного університету залізничного транспорту

Андрущенко В.П. – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова

Редакційна колегія:

Абашик В.О. – д-р філос. наук, професор

Бабенко А.О. – канд. техн. наук, доцент

Вельш Вольфганг – габілітований доктор філософії, професор

Даніл'ян В. О. – канд. філос. наук, доцент

Дудін О.А. – канд. техн. наук, доцент

Змій С.О. – канд. техн. наук, доцент

Каграманян А.О. – канд. техн. наук, доцент

Колеснік К. Е. – канд. іст. наук, доцент, академік ТАУ

Коростельов Є.М. – канд. техн. наук, доцент

Кравець А. М. – канд. техн. наук, доцент

Куценко М. Ю. – канд. техн. наук, доцент

Лисечко В.П. – канд. техн. наук, доцент

Лях В.В. – д-р філос. наук, професор

Новіков Б. В. – д-р філос. наук, професор

Павлов В. І. – канд. філос. наук, доцент

Панченко В. В. – канд. техн. наук, доцент

Соломніков І.В. – канд. екон. наук, доцент

Семенцова О.В. – канд. екон. наук, доцент

Толстов І. В. – канд. філос. наук, доцент

Устенко О. В. – д-р техн. наук, професор, академік ТАУ

Затверджено до друку Вченою радою Українського державного університету залізничного транспорту (протокол № 6 від 11.12.2023 р.)

Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. 26-27 жовтня 2023р. Відп. за випуск В.О. Даніл'ян. — Харків : Мачулін, 2023. — 242 с..

ISBN 978-617-8195-79-3

УДК 740+656+338

Матеріали подано в авторській редакції

ISBN 978-617-8195-79-3

© Авторський колектив, 2023

© Мачулін, худ. оформлення, 2023

СЕКЦІЯ І. ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

*АБАШНІК В.О., д.ф.н., професор
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна*

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА У ТВОРЧОСТІ ФЕЛІКСА ГААЗЕ (1882–1965)

Постать та творчість видатного українського мислителя Григорія Савича Сковороди (1722–1794) досить рано викликала інтерес у вітчизняних авторів, першими серед яких були представники «Харківської філософської школи Й.Б. Шада» (Василь Маслович, Густав Гесс-де-Кальве та ін.) вже в середині 1810-х років [4]. Цю традицію підтримали харківські університетські філософи у 19-му та на початку 20-го століття, зокрема Федір Зеленогорський, Ісидор Продан та інші [3]. Із закордонною «Сковородіаною», тобто працями італійською, англійською, французькою, німецькою та іншими мовами щодо українського класика, ситуація була дещо іншою. І хоча у 20-му столітті з'явилися дослідження щодо закордонної «Сковородіани», однак саме її перші кроки навіть на початку 21-го століття ще залишаються мало дослідженими. Зокрема це стосується й німецькомовних праць щодо «українського Сократа». У попередніх працях автор цієї статті вже звертався до німецькомовних робіт 19-го століття щодо творчості Г.С. Сковороди [1], зокрема і до однієї із перших німецьких статей, яка була оприлюднена у «Листках для літературного дозвілля» (нім. *Blätter für literarische Unterhaltung*) у 1837 р. у м. Ляйпцігу [2].

Зараз в центрі уваги буде одна німецька публікація про Григорія Сковороду більш пізнішого періоду. Її особливість полягала в тому, що вона, як і вище названа робота, була написана німцем. Мова йде про досить об'ємну статтю під назвою «Культурно-історичне значення українського філософа Григорія Сковороди» (1928), яка вийшла у авторитетних «Щорічниках історії та культури слов'ян», котрі в 1925–1936 рр. публікував Інститут Східної Європи у тодішньому Бреслау (тепер польський Вроцлав). Автором цієї статті був відомий католицький богослов та історик церкви Фелікс Гаазе (нім. *Felix Haase*). Він вивчав католицьке богослов'я в університетах Мюнхена та Вроцлава, де в 1909 р. захистив докторську дисертацію на тему «Патріарх Діоскор І Олександрійський» (1908). В 1915 р. Фелікс Гаазе захищає габілітаційну дисертацію за фахом «історія східних церков», з 1922 р. він стає екстраординарним професором, з 1924 р. ординарним професором слов'янської церковної історії та загальної історії релігії в університеті Бреслау (Вроцлав).

В цей час Фелікс Гаазе оприлюднив різні праці з католицького богослов'я та історії східних церков, зокрема такі монографії: «Світова війна та східні церкви» (1915), «Католицька церква Польщі за російського панування» (1917),

«Російська церква та соціалізм» (1922), «Давня християнська церковна історія за східними джерелами» (1925). У 1933–1945-х рр. він співпрацював з нацистським режимом у Німеччині, завдяки чому був обраний деканом католицько-богословського факультету, а з 1934 р. став ординарним професором давньої церковної історії та патрології у Бреслау (Вроцлаві). У 1945 р. Фелікса Гаазе звільнили з університету, однак йому було дозволено працювати «допоміжним/тимчасовим священиком» (нім. Aushilfsgeistlicher), після чого він проживав в різних німецьких регіонах, зокрема, в Баварії, де й помер у місті Аугсбург у 1965 р. [6; 7; 8; 9; 11; 12; 13; 14].

В контексті німецькомовної «Сковородіани» слід наголосити, що стаття «Культурно-історичне значення українського філософа Григорія Сковороди» (1928) Фелікса Гаазе була першою статтею про Григорія Сковороду, яка була написана німецьким богословом. На початку цієї статті він вказує деякі джерела, зокрема біографічний нарис Михайла Ковалинського та головні видання творів українського мислителя, в т.ч. під редакцією Д.І. Багалія та В. Бонч-Бруєвича. Далі тут згадуються різні праці про життєвий шлях та творчість Г.С. Сковороди, починаючи від Г. Гесс-де-Кальве та І. Вернета й до робіт М. Стеллецького, М. Петрова, М. Грушевського, В. Ерна та інших дослідників [10, 21]. Очевидно, що Фелікс Гаазе міг в оригіналі читати праці цих та інших авторів, а тому при викладенні основних біографічних даних Г.С. Сковороди він часто посилається на них та дискутує окремі, виказані раніше тези та припущення. Так, він досить критично ставиться до тези, що Григорій Сковорода під час перебування в Токаї з 1750 р. буцімто мандрував Італією, Польщею, Німеччиною й «...також вступив в особисте спілкування з Кантом» [10, 22]. У цьому сенсі таке критичне ставлення до вигаданих місць закордонних подорожей українського мислителя пізніше підтримав Дмитро Чижевський, зокрема у своїй невеличкій німецькій розвідці «До закордонних мандрювань Сковороди» (1942), яка була перекладена також українською мовою [5].

У своїй статті Фелікс Гаазе після наведення основних біографічних даних Г.С. Сковороди вказує на його головні твори, а потім ставить своє ключове питання: «Чи дійсно цей відлюдник має культурно-історичне значення?» [10, 23]. Саме пошуку відповіді на дане питання присвячені подальші роздуми німецького богослова, який далі звертається до різних праць українського мислителя, котрі він досить часто цитує за вказаними вище виданнями. При цьому німецький професор наголошує: «Розуміння світогляду Сковороди ускладнюється стилем, темною, просоченою алегоріями та символізмами мовою. Але ми відразу знаємо, чого він хоче, коли він нам нагадує про свого героя, котрого він свідомо наслідував, – про Сократа» [10, 23]. Скрізь призму цієї тези

автор далі аналізує окремі думки українського класика, зокрема, щодо самопізнання, пошуку істини тощо [10, 24–25].

Щоб підсилити свою тезу про близькість Григорія Сковороди до українського народу Фелікс Гаазе апелює до різних видань праць та спогадів про нього й пише: «Просте життя Сковороди, його любов до народу зробили його улюбленцем, вважалося особливим благословенням Божим для того дому, в якому він залишався один день. Ще в 1831 році один селянин розповідав про те, як Сковорода зумів так прочитати вголос історію страждань Господа, параболу про загубленого сина, про доброго пастиря, що всі плакали. Й він завершив словами: Вічна пам'ять Сковороді» [10, 42]. Таким чином, німецький богослов тут наголошує на тому, що український класик не був якимось відлюдником, котрий займався лише теоретизуванням, але й вмів донести свої ідеї доступною мовою до звичайних людей.

Нарешті, відповідаючи на ключове питання своєї праці щодо культурно-історичного значення українського мислителя, Фелікс Гаазе згадує заснування Харківського університету в 1804 р. та вказує на роль у цьому вчених, друзів і знайомих Григорія Сковороди, зокрема, Василя Каразіна (хоча він помилково пише – Карамзін), й підкреслює: «Таким чином, перший 'мандрований університет та академія українських поміщиків', як називали Сковороду, дійсно заснувала перший справжній університет України. Це є культурно-історичним досягненням, яке неможливо переоцінити» [10, 42]. У даному контексті німецький богослов завершує свою працю словами високої оцінки діяльності та творчості Григорія Сковороди й пише: «Без сумніву, він утворює певний маркер [нім. einen Merkstein, тобто «межовий камінь», В.А.] у духовній та культурній історії України» [10, 42].

В якості головних *висновків* щодо цієї праці Фелікса Гаазе можна констатувати наступне. По-перше, німецький богослов компетентно представив німецькомовному читачеві основні віхи життєвого та творчого шляху українського мислителя. По-друге, тут на основі оригінальних текстів Григорія Сковороди було проаналізовано окремі аспекти його філософської позиції. По-третє, німецький автор також вказав на культурно-історичну роль Григорія Сковороди, 300-річний ювілей якого світова та українська наукова й творча спільнота святкували минулого року в таких важких та трагічних умовах війни – тут досить згадати руйнування російськими окупантами будівлі музею нашого класика у селі Сковородинівка Харківської області ввечері 6 травня 2022 р.

Список використаних джерел

1. Абашнік В.О. Григорій Сковорода у німецькомовній літературі 19-го століття. *Людина, суспільство, комунікативні технології. Матеріали X*

Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 27–28 жовтня 2022 р. Харків: Мачулін, 2022. С. 6–11.

2. Абашнік В. Г.С. Сковорода в «Листках для літературного дозвілля» (1837). *Політики пам'яті української культури: Збірник тез та матеріалів всеукраїнської наукової конференції (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди», 20 травня 2017 року)*. Харків: Майдан, 2017. С. 3–8.

3. Абашнік В.О. І.С. Продан (1854–1919/20) про Г.С. Сковороду як філософа. *Григорій Сковорода і проблеми соціального буття. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції 21 травня 2011 року*. Сковородинівка: Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди, 2011. С. 9–10.

4. Абашнік В.О. Початки харківської «Сковородіани». *Сучасність філософії I. Канта: pro et contra: Матеріали XXII Харківських міжнародних Сковородинівських читань, присвячених 290-річчю з дня народження I. Канта (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди», 26–27 вересня 2014 року)*. Сковородинівка – Харків: Майдан, 2015. С. 3–6.

5. Чижевський Д.І. До закордонних мандрювань Сковороди / Переклав з нім. Володимир Абашнік. *Філософія людського спілкування: Філософія, Психологія, Соціальна комунікація. Щорічний науково-практичний філософський журнал*. Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2009. №1. С. 157–159.

6. Haase F. *Altchristliche Kirchengeschichte nach orientalischen Quellen*. Leipzig: Harrassowitz, 1925. XVI, 420 S.

7. Haase F. *Apostel und Evangelisten in den orientalischen Überlieferungen*. Münster i. W.: Aschendorff, 1922. VIII, 312 S.

8. Haase F. *Begriff und Aufgabe der Dogmengeschichte*. Breslau: Goerlich & Coch, 1911. 93 S.

9. Haase F. *Die katholische Kirche Polens unter russischer Herrschaft*. Breslau [u.a.]: Verlag der schlesischen Volkszeitung, 1917. 44 S.

10. Haase F. *Kulturgeschichtliche Bedeutung des ukrainischen Philosophen Grigorij Skovoroda*. *Jahrbücher für Geschichte und Kultur der Slaven*. 1928. Neue Folge. Band 4. Heft 1. S. 21–42.

11. Haase F. *Literarkritische Untersuchungen zur orientalisch-apokryphen Evangelienliteratur*. Leipzig: Hinrichs, 1913. IV, 91 S.

12. Haase F. *Patriarch Dioskur I. von Alexandria*. Breslau: Aderholz, 1909. 50 S.

13. Haase F. *Volksglaube und Brauchtum der Ostslaven*. Breslau: Märtn, 1939. IX, 428 S.

14. Haase F. *Zur Bardesanischen Gnosis*. Leipzig: Hinrichs, 1910. 98 S.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ФІЛОСОФСЬКІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАУКИ	5
АБАШНІК В.О. Григорій Сковорода у творчості Фелікса Гаазе (1882–1965)	5
АБАШНІК У.В. «Будинок привидів» (1942): особливості швейцарської комедії жахів	9
БЕРЕЗНИЙ В.М., ЄРМОЛЕНКО О.А., ЛИСЬОНКОВА Н.М. Трансформація освіти в епоху нейромереж	12
БЛИЗНЮК Л.М. Психофізіологічні основи мови і мислення	14
БЛИЗНЮК Л.М., МИХАЙЛОВА Є. Неогумбольдтіанство у визначенні мовної картини світу	16
БОЙЧЕНКО М.І. Цінності використання ші та вартості люської комунікації	18
ВАРЛАМОВА А.В., НЕШКО С.І. Переклад як засіб комунікації	21
ГАЙДЕМАНН Дітмар Герман Моральний скептицизм та етичний релятивізм	22
ДАНІЛ'ЯН В.О. Теорія регіональних розбіжностей Стейна Роккана	30
ДАНІЛ'ЯН В.О., РЯБЧЕНКО С.Р., БАБЕНКО К.А. Соціально-психологічні чинники формування здорового способу життя здобувачів вищої освіти	32
ДАРАГАН А., НАЗАРЕНКО І.Л. Особливості перекладу економічних текстів	34
ДОВЖЕНКО С.С., СВЕТОШ В.Ю. Особливості фізичної активності у зрілому віці у відповідності з європейськими стандартами	35
ДОНЕЦЬ С.М., ТАРУТА А. Переклад українських суспільно-політичних реалій англійською мовою	37
ЗАГРІЙЧУК І. Д. Комунікація та толерантність в умовах сучасної пограничної ситуації	39
ЗРОДНІКОВА К.В., УМРИХІНА К.О. Людина та інформаційно-комунікативні технології: виклик сучасності	43
ЗРОДНІКОВА К.В., МИНИННИК Д.В. Вплив культурної глобалізації на суспільство	44
КІМ К.В., КОВАЛЬОВА О.В., ШАПАТІНА О.О. Комунікації учасників освітнього процесу	45
КОДАЛЛЕ Клаус-Міхаель Дух прощення	47
КОЛЕСНИК К.Е. Образ кайзера Вільгельма в творчості німецького медальєра Карла Гьотца	53
КОЛЕСНИК К.Е., ІХНЕНКО С.О. Англо-ірландська книжкова мініатюра у ранньому Середньовіччі	60
КОММЕДАЛ О. Теорія гендеру та гендерної ідентичності С. М. Ольсен	67

Наукове видання
Відповідальність за редагування та достовірність інформації
несуть автори роботи

Людина, суспільство, комунікативні технології:
матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф.
26-27 жовтня 2023 р.

Reports of the XI International scientific-practical conference
“A person, a society, communicative technologies”

Відп. за випуск В.О. Даніл'ян

Підписано до друку 20.12.2023. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.
Ум. друк. арк. 27,67. Обл.-вид. арк. 41,8.
Наклад 300 пр. Зам. №

Видавець Мачулін Л.І.
тел. +38(068)886-52-57
editor2016@ukr.net
<http://knigoizdat.org.ua>
Свідоцтво про держреєстрацію:
сер. ХК №125 від 24.11.2004

Віддруковано в ПП Озеров Г. В.
м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9.
Свідоцтво про реєстрацію: № 818604 від 02.03.2000.